

PARTEA 2. RESURSE ȘI FACTORI DE DEZVOLTARE

2.1 Contextul geo-politic – opțiuni de perspectivă

Avantajele așezării geografice

Circa jumătate din țările Europei pot fi plasate la categoria țărilor mici. Republica Moldova este una din ele. Ca mărime a teritoriului (33,7 mii km²) și număr al populației (4,3 milioane locuitori) ea se apropie de Danemarca, Irlanda, Slovenia, sau Estonia și are un potențial economic comparabil cu aceste țări. Densitatea mare a populației (~130 pers./km²) și o infrastructură dezvoltată asigură un înalt grad de integrare a întregului ansamblu economic și administrativ al țării și exclude tendințele regionaliste în bază economică.

Capitalele naționale cele mai apropiate de Chișinău sunt Kiev și București, amplasate la distanțe aproximativ egale (350-400 km pe calea aerului) de capitala Republicii Moldova. În al doilea cerc de accesibilitate (până la 1000 km) se situează Viena, Budapesta, Varșovia, Belgrad, Sofia, Istanbul; iar în al treilea cerc – Moscova, Berlin, Roma, Atena, Tbilisi (1000-1500 km). Chișinău se află la circa 1800 km de Bruxelles – capitala Uniunii Europene – aproximativ la fel de departe ca și Helsinki sau Lisabona.

Două rute strategice traversează Republica Moldova. Prima este coridorul feroviar și rutier Rusia-Balcani împreună cu conducta ce alimentează cu gaz România, Bulgaria, Țările Adriatice și Turcia. Un proiect de perspectivă de legătură între Scandinavia și Balcani este prevăzut de Programul Uniunii Europene privind reconectarea Europei Mediane. Este vorba de coridorul de transport A-9. A doua ca importanță la tranzit, dar primă pentru traficul intern, este relația Europa Centrală – Marea Neagră, care traversează Republica Moldova pe traseul Briceni-Bălți-Chișinău-Tiraspol.

Așezarea geografică a Moldovei este deosebită din mai multe puncte de vedere. Din punct de vedere politic ea se situează la confluența a trei zone: Europa de Sud-est, Europa Centrală și Europa de Est, care împreună formează Europa Mediană. După ce țările din primele două zone au optat pentru aderarea la Uniunea Europeană iată că și Moldova, a început tratativele pentru asociere la UE. Odată cu atingerea unei stabilități politice și a unei creșteri economice susținute toate aceste țări vor adera la Uniunea Europeană, dar, probabil, în perioade diferite. În viitorul previzibil (10-15 ani) Moldova, Ucraina și Belarus se vor trezi la frontiera Uniunii Europene. Chiar dacă prezenta practică a ușilor deschise aplicată de țările asociate va fi modificată, faptul în sine va avea un efect de impact frontalier din partea UE la fel de important ca acel observat în Europa Centrală.

Din punct de vedere economic Moldova mizează pe proximitatea unui dintre cei trei poli ai economiei Mondiale – Europa Occidentală. Concomitent Moldova tinde să devină o interfață în comerțul dintre CSI, UE și Orientul Apropiat. Pe plan regional Moldova gravitează către trei ansambluri geo-economice: cel al Europei de Est (instituționalizat prin CSI), Europei Centrale (CEFTA) și al Mării Negre (ZCEMN) și ar putea beneficia de pe urma dezvoltării relațiilor în toate trei direcțiile, pornind de la semnarea unor acorduri de liber schimb. Împreună cu vecinii săi – Ucraina și România, Moldova formează o piață de circa 80 mil. consumatori, fapt ce constituie un mobil important pentru intensificarea relațiilor de colaborare economică cu vecinii.

Din punct de vedere a securității statului Moldova continuă să reprezinte o zonă de frontieră între NATO (România ar putea fi acceptată în această structură în următorii 10 ani) și statele semnatare ale tratatului de la Almaty (din care face parte și Ucraina). Moldova tinde să evite apariția unei noi frontiere între Est și Vest prin susținerea procesului de integrare europeană și

menținerea statutului de țară neutră susținând eforturile OSCE și PpP (Parteneriatul pentru Pace) pentru umplerea vacuumului de securitate în regiune.

Întreaga regiune situată între Marea Baltică și Marea Neagră se află într-o profundă tranziție economică politică și militară. Crearea noii arhitecturi de colaborare în Europa Mediană se efectuează sub egida extinderii Uniunii Europene și a altor structuri ale democrației liberale occidentale, proces care a cuprins majoritatea statelor din regiune. ***Fiind geografic și istoric o parte a Europei, Moldova a optat decisiv pentru calea integrării europene.***

O țară mică, deschisă lumii

Moldova tinde să-și afirme statutul de țară mică, deschisă lumii prin extinderea colaborării cu toate țările lumii, sporirea prestigiului său internațional. Geografia relațiilor externe ale Moldovei tinde să reflecte aceste noi realități. Aeroportul Chișinău leagă capitala Moldovei de circa 30 destinații din Europa și din lume. Ambasade a 14 țări au fost deschise la Chișinău iar Moldova, la rândul ei, a deschis ambasade și reprezentanțe consulare în 17 țări ale lumii.

Țara noastră se află la intersecția drumurilor ce leagă Balcanii, Europa centrală și Marea Neagră. Această poziție geografică favorizează Moldova de a deveni o placă turnantă în relațiile economice, dar și politice dintre Ucraina și România, Polonia și Turcia, Europa Mediană – Caucaz. Statutul recent al Moldovei în calitate de avanpost al Uniunii Sovietice în Europa de sud-est poate fi exploatat pentru a conecta membrii CSI cu țările din Balcani, Turcia, Cipru, Israel. Totodată, Moldova este țara cea mai de est a lumii latine. Proiectul coridoarelor de transport pan-europene lansat de UE ilustrează cel mai bine viitoarele rute comerciale în regiune.

Subcapitalizarea țării obligă de a căuta investiții străine ca sursă principală de dezvoltare pe termen lung și în acest scop de a crea climatul cel mai favorabil pentru activitatea companiilor străine. Moldova poate deveni locul amplasării unor investiții strategice destinate piețelor din toată regiunea: Ucraina, România, Bulgaria, și chiar Rusia. Populația Moldovei este ***polilingvă*** cea ce oferă un avantaj în accesul pe piețele regionale. Existența unui supliment de forță de muncă relativ ieftină și bine pregătită este un argument în plus în favoarea unei asemenea strategii. Alt avantaj l-ar putea prezenta exportul forței de muncă. Cetățenii Moldovei angajați în străinătate pot deveni o sursă importantă de capital, în special pentru investiții.

Moldova nu dispune de materii prime importante, cu excepția materialelor de construcție și a produselor agricole, și de aceea ponderea materiilor prime (în special combustibilii și energia electrică) în importurile sale constituie 60%. Cele mai apropiate bazine carbonifere sunt: Donețk (Ucraina), Petroșani (România) și Silezia (Polonia). Produsele petroliere sunt oferite de rafinăriile din România și Ucraina iar țițeiul brut poate fi importat din Rusia și țările din Golf. Regiunea Mării Caspice este considerată un exportator potențial important de petrol. Moldova î-și construiește propriul terminal petrolier la Giurgiulești. Furnizorul de gaz cel mai important pentru regiune rămâne Rusia (bazinul Yamalo-Neneț), gazul din Uzbekistan și Turkmenistan tranzitând de-așemenea teritoriul rus. Dar, odată cu conectarea României la rețeaua europeană prin Ungaria, va apărea posibilitatea dublei racordări a Moldovei la rețelele europene de gaz, eliminând pericolul unui blocaj. Energia electrică este importată în Moldova în temei din Ucraina. Moldova examinează câteva proiecte complementare de asigurare a securității energetice a țării cu concursul partenerilor străini: mărirea capacității de producție internă (partener – SUA), reconstrucția CTE din Dnestrovsk (partener – Rusia), participarea la construcția CAE Cernavodă (România), racordarea la sistemul european (Uniunea Europeană).

Prezenta orientare unidirecțională a importurilor de carburanți în Moldova este dictată de piața exporturilor Moldovei, care în 1996 au plecat în proporție de 47% spre Rusia. Amplificarea exporturilor moldovenești către noi piețe este cheia către ieșirea Moldovei din prezenta criză energetică. Conform principiului geografic gravitațional (Baldwin, 1994) **parteneri economici principali** ai Moldovei vor deveni în termen mediu, pe lângă cei existenți deja – Ucraina și Rusia – alte 4 mari națiuni europene: Germania, Franța, Italia, Marea Britanie. Al doilea grup de parteneri după importanță vor fi: România, Polonia, Austria, Elveția, Spania, Belgia, Suedia, Olanda și Bulgaria. Anume aceste țări pot deveni principalii importatori ai produselor moldovenești, de aceea un efort conjugat diplomatic și comercial este necesar din partea Moldovei pentru a pătrunde și a se menține pe aceste piețe.

Specializarea în producția complexului agroindustrial este caracteristică întregii regiuni. La fel ca și în Republica Moldova ponderea producției date în structura PIB este semnificativă la fel în Ucraina, România, Bulgaria și Ungaria. Pe termen mediu Moldova va rămâne un important producător agricol, și din cauza protecției înalte a pieței agricole UE, destinații potențiale ale exporturilor moldovenești pot deveni marii importatori de produse agricole din Asia de Sud-est (în special China) și din orientul Mijlociu la fel ca și piețele imense ale Americii de Nord. În acest scop Moldova a depus documentele pentru aderare la Organizația Mondială a Comerțului.

Arhitectura colaborării în Europa Mediară

Moldova se bucură de avantajul unei vecinătăți non-confrontaționale favorabile cooperării. Nici Ucraina și nici România nu s-au manifestat ca potențiali agresori ai intereselor Moldovei. Mai mult ca atât, ambele s-au arătat fidele principiului de stabilitate regională în cursul medierii diferendului din Transnistria. Afinitatea culturală dintre Moldova și România precum și relațiile moldo-ucrainene multilaterale și verificate în timp împreună cu prezența unor minorități importante de ucraineni în Moldova și români în Ucraina constituie o temelie solidă pentru stabilirea de relații speciale între cele trei țări. Parteneriatul politic tripartit a început să dea primele roade: **euroregiunile** Prutul de sus și Dunărea inferioară precum și **zona de liber** schimb Reni-Giurgiulești-Galați. Acest cadru instituțional urmează să fie complementat de proiecte speciale capabile să dea un randament maxim, în primul rând economic, acestei colaborări. Tratatul politic de bază a fost semnat cu Ucraina și e în curs de definitivare cu România.

Imediat după obținerea independenței Moldova s-a alăturat procesului de integrare europeană aderând la OSCE, Consiliul Europei și alte organisme continentale. În noiembrie 1994, țara noastră a semnat un Acord de parteneriat și cooperare cu Uniunea Europeană. În context european Moldova se înscrie ca purtător al mai multor valori și tradiții comune.

Apartenența la comunitatea de limbi neo-latine facilitează și schimburile economice bilaterale cu statele din această familie. Italienii și spanioli investesc în producția de confecții, încălțăminte, sticlă, francezii în industria energetică și a cimentului. Tradiția unei îndelungate vecinătăți, dar și prezența unei comunități etnice ne asigură o legătură cu Polonia, în prezent suplimentată de intense legături comerciale. Comunități germane, elvețiene și chiar franceze au locuit și ele pe teritoriul Basarabiei, astăzi Germania devenind unul dintre partenerii comerciali și donatori principali ai Moldovei. Activitatea oamenilor de afaceri greci ar putea să crească și ea datorită relațiilor istorice dar și prezenței unei minorități grecești în regiune, primul proiect comun de anvergură fiind terminalul de la Giurgiulești. Comunitatea bulgarilor din Moldova (Taraclia, Tvardița) întreține relații de colaborare cu Bulgaria. Viena, Praga, Budapesta își consolidează rolul de mari intersecții a Europei Centrale. Canalul Dunăre-Main-Rin ne deschide o rută de transport directă către Rotterdam și Atlantic. În baza acestui sistem și legăturilor potențiale **participarea la CEFTA** ar aduce Moldovei beneficiul în cea ce privește pregătirea pentru aderarea la UE.

Este sugestiv faptul că în noua schema de regionalizare a Europei Republica Moldova este plasată în grupul celor 9 țări din Europa de sud-est (5 țări ale fostei Iugoslavia, Bulgaria, România, Albania, Moldova). Banca Mondială în activitatea sa de asemenea a inclus Republica Moldova în grupul țărilor din afara CSI (Cehia, Slovenia, Ungaria, Slovacia, Moldova) cu oficiul regional în Budapesta.

Relațiile Moldovei cu Rusia au evoluat în special în plan economic, tratatul politic de bază rămânând neratificat de către Duma rusă. Moldova dorește să stabilească un nou tip de relații cu Rusia bazate pe respect și cooperare economică reciproc avantajoasă în timp ce Rusia, reiterând suportul său pentru o Moldovă independentă, afirmă totodată interesul său geo-strategic în “străinătatea apropiată”.

Cooperarea regională a Moldovei este exemplificată de Comunitatea Statelor Independente (CSI), Zona Cooperării Economice a Marii Negre (ZCEMN), Conferință țărilor dunărene, Conferința balcanică. Tranzitul petrolului Caspic va înviora activitatea economică în Marea Neagră și, probabil, relațiile Moldovei cu țările din Caucaz. Schimburile economice cu Turcia sunt benefice ambelor părți. Israelul în calitate de centru financiar și comercial din Orientul Mijlociu colaborează activ cu Moldova, fapt ce se datorează și cetățenilor săi originari din Moldova.

Relațiile Moldovei cu SUA și cu China se bazează pe recunoașterea importanței acestor țări în cadrul global și în calitate de piețe potențiale enorme pentru produsele moldovenești. SUA continuă să fie cel mai important donator extern al Moldovei. Această țară a acordat Moldovei **clauza Națiunii celei mai favorizate** la 2 iulie 1992 și, de asemenea, a inclus-o în Sistemul general de preferințe în 1995. Un Tratat bilateral asupra investițiilor a fost semnat la 21 aprilie 1993.

Recent a fost lansată propunerea instituirii unei noi trilaterale strategice Polono-Ucrainiano-Române. Acestea sunt cele mai mari țări din Europa Mediană care ar putea forma osatura noii structuri de cooperare în regiune. Atunci când, pentru o perioadă îndelungată, centrele unde se luau deciziile pentru această zonă erau situate în afară – Moscova, Istanbul, Berlin sau Viena – trilaterala propusă va constitui o contrabalantă regională față de aceste centre de influență externă de până acum, care neîndoielnic vor continua să-și mențină rolul acesta chiar dacă sub forme noi.

Nouă state din Europa de Sud-est au constituit Inițiativa de cooperare a Europei de sud-est (SECI), încercând să umple vacuumul de organizare și structurare din Balcani. Acest nou cadru politico-economic ar putea oferi garanțiile necesare companiilor internaționale de a se angaja în proiecte de ansamblu de dezvoltare regională.

Dezvoltarea infrastructurii regionale

Cele trei balene care vor susține economia Moldovei sunt: investițiile, exportul (re-exportul) și tranzitul. Pentru valorificarea cea mai efektivă a acestor factori este necesară **modernizarea infrastructurii**, mai întâi de toate a transportului, telecomunicațiilor, serviciilor pentru antreprenoriat.

Moldova, utilizând avantajul unei vecinătăți non-confrontaționale, își amplifică relațiile cu centrele industriale și comerciale din regiune: Iași, Bacău, Galați, Constanța din România; Odesa, Cernăuți, Vinița din Ucraina. Odesa și Constanța sunt cele mai apropiate porturi maritime. O serie de porturi fluviale ar putea fi tranzitate de asemenea de produsele moldovenești: Reni, Ismail, Galați, Brăila. Moldova nu dispune de un acces la mare în schimb elaborează un proiect de construcție a unui **port pe Dunăre la Giurgiulești**. O altă posibilitate ar fi construcția unui port moldovenesc pe teritoriul Ucrainei la Marea Neagră în baza unui acord de arendă pe termen lung.

Rețeaua de căi-ferate moldovenești poate satisface doar într-o mică măsură necesitățile de transport interne și externe ale Moldovei. Amenajarea unui transport rapid între centrele urbane cele mai importante din regiune (Chișinău, Bălți, Tiraspol, Odesa, Vinnița, Cernăuți, Iași, Galați) ar crește considerabil traficul de pasageri iar la general ar da un imbold dezvoltării economice în regiune. Viteza de deplasare a unui **tren Intercity** este de 200-250 km/oră, astfel distanța dintre Bălți și Chișinău ar fi parcursă în mai puțin de o oră. O piedică în calea dezvoltării acestui fel de transport rapid este diferența de ecartament existentă între România, pe deoparte, și Republica Moldova și Ucraina, pe de altă parte.

O soluție pe termen mediu, dar cu un randament imediat ar fi amenajarea tronsoanelor Ungheni-Iași (~20km), Giurgiulești-Galați (~10km), iar ulterior Ungheni Chișinău, cu un ecartament dublu, unul îngust și altul larg. Astfel pasagerii trenurilor Intercity venind din Republica Moldova ar putea coborî direct la gara Iași de unde ar avea conexiuni comode cu orice alt mare oraș din România și Occident. Repunerea în funcțiune a tunelului de la Căinari ar reduce distanța parcursă de tren între Chișinău și Galați cu circa 100 km.

Politica dezvoltării șoselelor europene va urma aceeași logică de conectare optimă a centrelor economice regionale menționate. Lucrările prioritare se vor desfășura pe tronsonul Chișinău-Bălți cu ramificare spre Soroca. Un nou pod va înlocui feribotul în drum spre Vinnița. Iar în etapa finală vor fi modernizate autostrăzile spre Iași și Odesa. O nouă legătură cu Sudul va fi deschisă prin construcția unei șosele ce va traversa Comratul spre Giurgiulești și Galați.

Un proiect de perspectivă de legătură între Scandinavia și Balcani este prevăzut de Programul Uniunii Europene privind reconectarea Europei centrale și orientale. Este vorba de **Coridorul European A-9** ce urmează traseul Helsinki-St.Petersburg-Pskov-Vitebsk-Kiev-Ljubasivka-Chișinău-București-Plovdiv cu ramificații spre Odesa, Moscova, Claipeda, Kaliningrad. Pe teritoriul Moldovei acest proiect presupune renovarea autostrăzii Poltava-Balcani și a căii ferate Tiraspol-Ungheni sau construcția unor noi tronsoane pe relația Kiev-Chișinău-București.

Transportul aerian este în creștere în zonă. În Moldova există 4 aeroporturi în funcțiune și un total de 26 piste de aterizare din care 8 sunt pavate. Chișinăul, beneficiind de statutul de capitală națională a stabilit deja legături aeriene cu circa 30 de orașe ale lumii. Mai mult ca atât, aeroportul Chișinău este folosit ca punct de tranzit spre occident de către călătorii din Est (în special Ucraina) și viceversa. Transformarea Chișinăului într-un nod regional de trafic aerian, deservind și zonele limitrofe ale României și Ucrainei poate trezi interesul acestor părți. Bazele aeriene din Bălți și Tiraspol au o infrastructură modernă și pot fi utilizate pentru transportul de mărfuri.

Rețeaua de telecomunicații prin fibre optice a Moldovei a fost racordată la cea română la Galați și cea ucraineană la Cernăuți. Noi tronsoane sunt în construcție pe segmentele Bălți-Iași și Chișinău-Odesa. **Sistemul energetic** al Moldovei suferă de lipsa unei conectări externe mai largi. În prezent el este unit la sistemul energetic al Ucrainei, care la rândul său se află în criză. Construirea a unei linii de înaltă tensiune Bălți-Botoșani va conecta sistemul energetic moldovenesc la cel european, asigurând securitatea energetică a țării.

Crearea condițiilor de bună accesibilitate a Moldovei prin mijloacele de transport, unui sistem bine dezvoltat de telecomunicații, etc. constituie o premisă necesară pentru dezvoltarea de perspectivă a țării cu statutul de economie mică, deschisă lumii.

2.2 Populația, forța de muncă și ocupația. Genurile în dezvoltare

Dezvoltarea durabilă a țării este, în mare măsură, determinată de resursele umane. Indicele dezvoltării umane (IDU) utilizat în practica internațională cuprinde trei elemente de bază: longevitatea, nivelul de educație și standardul de viață. În anii de tranziție s-au înregistrat schimbări substanțiale în procesul general de dezvoltare umană, și nu întotdeauna benefice. Premisa teoretică și intenția de a remodela mecanismele funcționării organismului social cu scopul alinării societății noastre la democrațiile moderne nu întotdeauna corelează cu constrângerile, distorsiunile și complicațiile impuse de realitate, având efecte nedorite pentru dezvoltarea umană. Indicele DU, în calitate de reper principal în estimarea potențialului uman din Republica Moldova, a fost calculat pentru 1992 ca fiind egal cu 0,757, ceea ce plasa țara noastră pe locul 81 în clasamentul celor 175 țări monitorizate și pe locul 18 printre țările cu dezvoltare medie. În următorii ani indicele țării a scăzut.

Astfel în 1994 acest indice a coborât la 0,612, situând Republica Moldova pe locul 110 printre țările monitorizate, locul 46 printre țările cu dezvoltare medie și penultimul printre republicile fostei URSS, depășind doar Tadjikistanul. Lipsa informației statistice necesare privind paritatea puterii de cumpărare a monedei naționale în dolari SUA nu ne permite să calculăm corect și integral indicele DU pentru 1995 și 1996. După estimări indirecte IDU nu a putut să crească în această perioadă, ci, mai degrabă, a continuat să scadă din cauza reducerii PIB.

Calculul anual al IDU și analiza proceselor și fenomenelor care acoperă problematica dezvoltării umane pune în evidență și unele aspecte importante care definesc investiția în capitalul uman, cu consecințe pe termen lung.

Caracteristica demografică. Populația Republicii Moldova se cifrează la 4,334 milioane locuitori (01.01.1998). Densitatea populației este de 128 locuitori/km². Schimbările demografice din ultima perioadă reflectă influența unor numeroși factori economici și sociali. Prima este stagnarea și reducerea ratei creșterii demografice. Începând cu 1989 numărul populației crește cu ritmuri mai scăzute. Dacă în 1980-1984 s-a înregistrat o creștere substanțială a populației – 326 mii, urmată de o reducere a ratei de creștere în 1985-1989 – doar 165,2 mii, atunci începând cu 1990 are loc o ușoară scădere a numărului populației: între 1990-1994 cu 11,5 mii, între 1995-1997 – cu 13,5 mii. A doua este reducerea sporului natural. Numărul copiilor născuți în 1996 a fost cu 33% mai mic decât în 1990. Rata fertilității între 1990-1997 a scăzut de la 17,7% la 12,5%. Iar a treia este accelerarea îmbătrânirii demografice și sporirea presiunii pensionarilor asupra populației antrenate în câmpul muncii, precum și asupra sistemului securității sociale.

Începând cu 1990 la 100 persoane ocupate reveneau 80-82 persoane neocupate, din care 51-52% sub vârsta de muncă și 28-29% peste această vârstă (pensionari). Sunt rezultate ale descreșterii ratei fertilității și a creșterii mortalității infantile.

Este afectată și instituția familiei: în ultimii 5-6 ani numărul anual de căsătorii s-a micșorat cu circa 20%, iar de divorțuri a crescut cu 11-12%.

Se observă tendința de reducere a proceselor migratorii între țări: de la 30-35 mii în anii 80 până la 12 mii de migranți în 1997.

Tendențele demografice nefavorabile înregistrate după 1990 conduc la necesitatea promovării unor politici demografice și familiale care ar putea contribui la redresarea acestor tendințe negative și ar fi orientate spre atingerea unui echilibru economic și social.

Dinamica numărului populației , 1980-1997

Anul (la început)	Populația, mii persoane			În % față de numărul total	
	în total	urbană	rurală	urbană	rurală
1980	3968.2	1586,5	2481,7	40	60
1997, către 1 ianuarie	4334.4	2004,1	2330,3	46	54
Evoluția pe întreaga perioadă	+366.2	+417,6	-151,4	+6	-6

Dinamica structurii de vârstă a populației, %

	1959	1996
Toată populația inclusiv:	100	100
0-9	25,9	16,4
10-19	16,1	18,2
20-29	17,3	14,1
30-39	14,8	15,5
40-49	10,8	13,8
50-59	7,9	8,8
60-69	4,8	7,9
70 și mai în vârstă	2,9	5,3
Din toată populația:		
sub vârsta de muncă	34,7	27,8
în vârsta de muncă	55,3	56,3
peste vârsta de muncă	10,0	15,9

Distribuția demografică și economică a populației Republicii Moldova

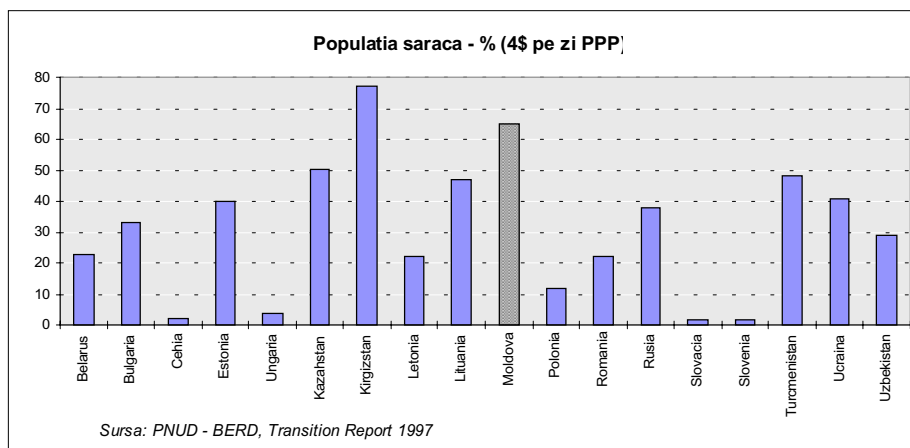
	1970	1980	1990	1996
1. Numărul de dependenți ce revin la 100 persoane în vârstă de muncă				
În total persoane	87,9	73,1	82	77,8
a) copii până la 15 ani (per.)	64,4	49,5	54	49,5
b) persoane peste vârsta de muncă	23,5	23,6	28	28,3
2. Distribuția, în %				
a) copii până la 15 ani (pers.)	73,3	67,7	65,9	63,6
b) persoane peste vârsta de muncă	26,7	32,3	34,1	36,4
3. Numărul de dependenți ce revin la 100 persoane în vârstă de muncă ocupate în agricultură				
În total persoane	92,4	82,8	94,8	99,5
a) copii până la 15 ani	67,7	56,1	62,5	63,3
b) persoane peste vârsta de muncă	24,7	26,7	32,3	36,2
4. Distribuția, în %				
a) copii până la 15 ani	73,3	67,7	65,9	63,6
b) persoane peste vârsta de muncă	26,7	32,3	34,1	36,4

Speranța de viață la naștere – indice de sinteză a nivelului de trai, al stării sănătății, al gradului de dezvoltare a sistemului sanitar, al accesibilității populației la asistența medicală etc. – a scăzut de la 68,1 ani (1959) la 65,8 ani (1995) fiind cu 5-10 ani mai mică decât în majoritatea țărilor europene. Sistemul sanitar se confruntă cu avalanșa unor grave probleme de sănătate. Starea sănătății populației este îngrijorătoare. A crescut numărul cazurilor de îmbolnăviri de boli infecțioase și parazitare, de TBC și a celor de cancer. O problemă gravă după 1996 o constituie cazurile de SIDA. S-a redus dramatic accesibilitatea asistenței medicale pentru populație.

În domeniul învățământului Republica Moldova are o moștenire bună: gradul de alfabetizare a populației adulte este de 96,4% (1989); cota persoanelor cu studii medii și superioare este de circa 75-80% din populația între 25-40 ani; cota persoanelor cu studii speciale este de circa 25% din numărul celor antrenați în economia națională, inclusiv 11% cu studii superioare și 14% cu studii secundare speciale (1989). Procesul educațional a suferit modificări semnificative în perioada de tranziție. Învățământul a fost restructurat la toate nivelurile. S-au înregistrat însă și consecințe negative cu efecte pe termen lung: scăderea ratei de înrolare școlară în învățământul secundar; pierderi școlare, cu precădere din cauza abandonului, care în 1996-1997 au constituit 4,8 mii; degradarea învățământului în general din cauza pauperizării și subfinanțării. O evoluție ascendentă a înregistrat învățământul universitar.

Apresiasi pozitiv stocul forței de muncă cu pregătire generală și profesională, trebuie să menționăm totuși că sub aspectul mentalității publice, comportamentului economic și social, doar o mică parte din populație s-a dovedit a fi receptivă la tranziție, s-a acomodat la noile condiții de piață și privește cu optimism viitorul. Majoritatea nu este pregătită pentru a-și asuma răspundere de propriul destin, nu manifestă inițiativă și nici interes pentru reformele care au loc. Privatizarea n-a devenit încă un exercițiu economic. O asemenea stare de lucruri contribuie substanțial la stagnarea reformelor. Se impune o masivă informare a populației, un program de educație economică, socială și morală de proporții.

Nivelul de trai al populației continuă să scadă. Puterea de cumpărare a populației a erodat substanțial. Față de 1990 veniturile reale ale populației s-au redus de 3,5 ori, salariul real s-a micșorat de 3,7 ori, iar pensia reală a scăzut de aproape 5 ori. Erodarea puterii de cumpărare se produce și din cauza restanțelor cronice la salarii și pensii. Luând în considerație aceste circumstanțe, estimările internaționale ale nivelului sărăciei în Moldova sunt extrem de nefavorabile.

În 1996 pentru prima dată ritmul creșterii veniturilor populației a depășit ritmul creșterii prețurilor. Au fost întreprinse măsuri pentru protecția populației cu venituri mici. Cu toate acestea, sărăcia, expresie a inechității sociale, afectează în prezent circa 80% din populația țării. Semnalele sărăciei n-au fost sesizate la timp; gradul, dimensiunile și localizarea fenomenului sunt în curs de identificare. Termenii “minimum de existență”, “pragul sărăciei” încă nu sunt oficializați. Au apărut categorii noi de oameni săraci: funcționari, pedagogi, medici, oameni de știință, intelectuali din sfera culturii spirituale și artelor etc. În anul 1997 veniturile bănești ale

populației s-au majorat față de perioada respectivă a anului trecut cu 14,0%, iar veniturile bănești au crescut cu 1,8%.

Capacitatea economică a Statului de a susține domeniile sociale este foarte mică. Între 1993-1996, când PIB a scăzut cu 38%, iar necesitățile sociale au crescut exploziv, alocarea mijloacelor financiare pentru sfera socială (învățământ, sănătate, indemnizații sociale, șomaj, pensii etc.) s-a redus de la 60,9% până la 48,3% din buget.

Plasarea în câmpul muncii. Resursele forței de muncă ale Moldovei alcătuiesc 2,4 milioane persoane (1997), din care 1,7 milioane antrenați în economia națională, inclusiv în agricultură – 49%, în industrie – 11,3%. Ponderele forței de muncă în sectorul de stat s-a redus de la 70% (1989) până la 39,3% (1996); cea mai mare parte a populației activează în sectorul privat.

Șomerii înregistrați la oficiile forței de muncă în 1997 constituiau circa 28 mii persoane sau 1,16% din populația activă. Potrivit altor calcule, șomajul (înregistrat și latent, excluzând șomajul sezonier din agricultură), la finele anului 1997 a atins 17% din populația economic activă. Criza ocupării forței de muncă pare să se fi instalat pe termen lung și se caracterizează printr-un grad ridicat a șomajului de lungă durată, precum și prin creșterea ponderii ocupațiilor și ramurilor mai prost remunerate în structura angajării în câmpul muncii. Șomajul și nesiguranța reprezintă o risipă de capital uman, surse de disperare, descurajare și indolență socială, factori de intensificare a inegalității și de excludere socială, de fragmentare a societății în ansamblu.

În structura pe vârstă a șomerilor predomină categoriile cele mai productive (30-40 ani și tineretul 16-24 ani), constituind 70% din total. A cincina parte din șomeri au studii superioare și medii speciale, ceea ce constituie o gravă risipă de resurse umane.

În procesul dificil de tranziție la economia de piață, problemele unei piețe flexibile și eficiente a muncii nu și-au găsit soluții adecvate, deși se află permanent în sfera preocupărilor guvernanților și sindicatelor. Programele de stat privind utilizarea forței de muncă nu sunt funcționale. Reglementările legislativ-instituționale nu au produs performanțe substanțiale în domeniul stabilirii și funcționării normale a pieței muncii.

Degradarea funcției și capacității productive a economiei, reducerea drastică a investițiilor sunt elemente ce deformează în permanență funcționarea pieței muncii. Ca fenomen social și economic, gradul de ocupare a forței de muncă face parte din echilibrele (dezechilibrele) majore ale unei societăți. Statul va trebui să intervină mai energic promovând politici adecvate în acest domeniu, care ar extinde posibilitățile de angajare (stimularea selectivă a investițiilor în funcție de randamentul și eficacitatea creării locurilor de muncă; eliminarea barierelor de extindere a antreprenoriatului mic și mijlociu, politica fiscală etc.) și de reprofilarea profesională în funcție de cerere și ofertă.

Genurile în dezvoltare. Egalitatea și dezvoltarea genurilor în Republica Moldova este o importantă problemă socială și economică a țării. Criza în economie și colapsul sistemului de protecție socială a populației au avut un impact negativ asupra situației femeilor.

Problemele principale:

- Participarea insuficientă a femeilor la luarea deciziilor la toate nivelurile. Deși femeile constituie 52% din populație, formând 51% din forța de muncă și realizând 50% din venitul național, astăzi sunt doar 4% de femei în Parlament, nici una nu se află în funcție de ministru sau în funcție de președinte al unui comitet executiv municipal și raional. Aceasta reprezentare este cu mult inferioară mediei pe glob și din Europa;

- Sărăcia și mizeria în care s-a pomenit Republica Moldova în urma gravei crize economice, sociale și politice afectează în primul rând femeile. În condițiile tranziției spre economia de piață femeile sunt excluse primele din rândurile salariatilor în cadrul programelor de stabilizare și restructurare a economiei. Femeile constituie 63% din șomeri și sunt expuse unei perioade de șomaj mai îndelungate decât bărbații. Având același nivel de instruire ca și bărbații, femeile alcătuiesc 3/4 din forță de muncă necalificată și sunt remunerate la un nivel de 70-80% din

salariul bărbaților, gradul lor de ocupare fiind de facto dublu (ziua de lucru continuând și în gospodărie). Drept urmare și pensiile femeilor sunt mai mici decât ale bărbaților, sărăcia și mizeria afectându-le mai întâi de toate pe ele;

- Gradul de participare a femeilor la procesul de producție este mult superior gradului de implicare a lor în luarea deciziilor în politica economică (4%). Femeile au acces mai mic la resurse, la credite, la repartizarea veniturilor, de aceea nu este întâmplător faptul că există foarte puține femei-întreprinzători în business-ul mare și mijlociu, iar în micul business ele constituie cca. 10%.

- Accesul la ocrotirea sănătății este afectat de situația de criză a medicinei. Rata nașterilor s-a micșorat în ultimii ani de la 17 la 12,5, sporul natural al populației s-a micșorat de la 8,0 la 0,8. În același timp mortalitatea depășește natalitatea în majoritatea raioanelor republicii, iar mortalitatea infantilă a crescut în ultimii cinci ani de la 19,0 la 21,2 la fiecare mie nou-născuți. Concomitent crește numărul femeilor care suferă de anemie în perioada sarcinii – 44,3%, iar nivelul mortalității la naștere este de 3-5 ori mai mare decât în țările europene (1995 – 40,8%, 1996 – 40,2% din cei morți infantil).

- O problemă ce nu poate fi trecută sub tăcere este violența contra femeilor. Violul, bătaia, violența psihică, atragerea în activități de prostituție, hărțuirea sexuală – toate aceste fenomene, fiind destul de răspândite în societate, nu-și găsesc rezolvarea, statul neacordându-le atenția cuvenită. Nu există date statistice privind fenomenele sus-numite, ori ele nu reflecta nici pe departe situația reală. În schimb se înregistrează tot mai multe cazuri de suicid, degradare morală și alcoolizare a femeilor, avorturi criminale etc., fenomene ce sunt prezente în toate societățile aflate în criză. Și mai grav este că violența contra femeilor are repercusiuni deosebit de serioase și greu de estimat pentru viitorul națiunii.

- Deși participă la viața socială și politică a societății, femeile practic nu sunt promovate la posturi de conducere în cadrul partidelor politice. Există partide în care femeile constituie 50% din membri. Însă nici la nivel local, nici la nivel național ele nu promovează în organele de conducere ale acestor organisme. Drept consecință femeile nu sunt reprezentate în listele electorale și nu au șansa să influențeze asupra deciziilor luate de către partidele respective. Existența câtorva mișcări social-politice feminine vine doar să confirme regula. Acestea fac parte, de regulă, din blocuri electorale, alături de alte partide, și doar în acest fel pot promova un anumit număr de femei în organele electiv.

Strategia dezvoltării țării nu poate fi concepută fără crearea unui sistem viabil de protecție socială a femeilor. Pentru elaborarea lui sunt necesare:

- colectarea de date statistice cu privire la activitatea de muncă remunerată și neremunerată, situația stării sănătății și învățământului după sex și vârstă, gradul de participare a femeilor în organele de conducere de toate nivelele;
- modificarea organizării muncii, luând în considerație diverse funcții exercitate de către femei, realizarea programelor de învățământ și instruire, asigurarea participării femeilor în reformarea sistemului social;
- stabilirea direcțiilor de cercetare complexă a genurilor (sociologi, economiști, juriști, demografi, cercetători medicali).

Problemele perioadei de tranziție pot fi soluționate în perspectivă 2000-2005 într-un mod constructiv cu participarea femeilor ca parteneri activi, asigurând echitatea socială a persoanelor de ambele sexe. Aici trebuie să fie luat în considerație faptul, că dacă activitatea de producere a femeilor este reglementată de legile pieței (cererea, oferta, concurența), atunci activitatea lor casnică (în domeniul maternității și educării copiilor) este o funcție a familiei și societății, care își asumă menținerea și perfecționarea sistemului de stat de protecție a maternității și copilăriei.

Obiectivele și sarcinile Republicii Moldova în vederea egalității și dezvoltării genurilor sunt indicate în Partea 5 a prezentului document.

2.3 Resursele naturale

Strategia dezvoltării durabile a Republicii Moldova pe perioada anilor 1998-2005 trebuie să includă ca element de bază și utilizarea rațională a resurselor naturale și protecția mediului înconjurător.

Acuitatea problemei utilizării resurselor naturale în Moldova se caracterizează prin următoarele: densitatea înaltă a activității economice și a populației; rolul cheie al resurselor terestre și acvatice în complexul ecologic și economic al țării; lipsa unor rezerve minerale de resurse energetice exploatabile; gradul înalt de eroziune a solurilor și poluare a apelor; suprafețele limitate ale zonelor de odihnă; fărâmițarea departamentală a sistemului organelor administrării de stat în domeniul utilizării resurselor naturale (pământul, apele, resursele minerale, mediul ambiant – aparțin diferitor departamente).

Două categorii de resurse naturale disponibile în proporții suficiente pentru propășirea socială și economică a Republicii Moldova. Prima cuprinde resursele pedo-climaterice care în totalitate favorizează dezvoltarea unei agriculturi de mare randament. A doua include resursele minerale nemetalifere care pot fi folosite în calitate de materiale de construcție, sau pentru fabricarea acestora (ciment, sticlă, gips, var, blocuri de construcție etc.), bentonite etc. Cât despre carburanți și minerale metalifere – ele practic lipsește. Absența resurselor energetice, caracteristică și pentru alte țări din Sud-estul Europei, este un factor restrictiv în diversificarea activităților economice și consum care impune o politică economică adecvată.

Se știe că actuala criză ecologică globală obligă statele să-și asume răspundere și noi funcții în managementul și valorificarea durabilă a resurselor naturale, inclusiv a celor energetice. Acest management care se realizează de regulă printr-un sistem coerent de instrumente juridice, instituționale, economice și sociale, în Republica Moldova abia se înjghebează și este încă departe de a fi adecvat și eficient. Deși cadrul legal privind protecția mediului înconjurător și utilizarea resurselor naturale este reînnoit în conformitate cu normele internaționale, în practica utilizării (exploatării) resurselor naturale, producției și consumului se păstrează inerția vechiului comportament economic sau social, vechile tehnologii și norme, fapt care continuă să aducă prejudicii economice, sociale, ecologice. Taxele și plățile stabilite pentru utilizarea resurselor și poluarea mediului încă nu au efectul scontat.

Solurile constituie cel mai prețios capital național. Geografic se atestă o cuvertură de soluri unică prin complexitatea sa genetică. Se disting 745 varietăți de soluri. Circa 75% din teritoriul țării și 80% din terenurile agricole sunt acoperite cu “cernoziomuri” – cel mai fertil tip de sol. Restul teritoriului este acoperit cu soluri brune și semibrune de pădure, soluri de luncă. Ca și în alte țări dens populate și cu o agricultură intensivă, resursele funciare din Republica Moldova sunt afectate substanțial de reducerea fertilității naturale, de scăderea capacității de regenerare (reproducție) și de pierderi directe (irecuperabile) de terenuri.

În perioada premergătoare tranziției când valoare reală a pământului nu se estima în costuri, pământul nu avea preț (nu era marfă) iar postulatul utilizării judicioase a terenurilor nu putea fi decât o simplă declarație. Înstrăinarea și degradarea terenurilor agricole căpătase proporții devastante. Între 1953-1993 suprafața terenurilor agricole s-a micșorat cu 10%, iar cea a suprafețelor arabile cu circa 18%. În ultimii 25-30 ani aria terenurilor arabile la un locuitor s-a micșorat de la 0,53 la 0,39 ha (cu o treime). În această perioadă au fost scoase din circuitul agricol 205 mii ha de terenuri cu soluri fertile (pentru construcții industriale, drumuri, extinderea orașelor și satelor) și au fost introduse în agricultura intensivă 133 mii ha terenuri de bonitate inferioară sau degradate. Orașele și satele “scot” din circuitul agricol anual circa 1500-2000 ha.

Problema majoră cu care se confruntă agricultura țării este reducerea capacității regenerative, degradarea calității solurilor.

Riscul sporit la erodarea periodică a solurilor în proporții enorme din cauza averselor (exemplu a.1994) de fapt nu a fost luat în calcul în amenajările terenurilor agricole. Circa 82% (2 milioane ha) din acestea sunt situate pe costişe. Suprafața arabilă supusă pericolului eroziunii este de 1,86 milioane ha. Solurile atinse de toate formele de eroziune inclusiv cele distruse se estimează la circa 886 mii ha sau 26% din teritoriul țării (1993). Suprafața solurilor erodate se extinde anual cu 0,86% pierzând 40-60% din fertilitatea inițială.

Proporții tot mai mari capătă eroziunea liniară. Anual se formează în medie 700-800 ravene și viroage atingând o suprafață totală de 300 mii ha. S-au intensificat alunecări de teren, la care și-au adus contribuția valorificarea (terasarea) povârnișurilor geotehnic instabile precum și încercările de îndiguire a apelor în rezervoare de acumulare pe pante.

Astfel, eroziunea solurilor s-a transformat într-o calamitate națională. Evident, multe suprafețe vor trebui trecute la "resurse irecuperabile". Bilanțul humusului în sol în ultimii 30 de ani este deficitar și depinde direct de dozele îngrășămintelor organice administrate. Pătura superioară a solurilor a pierdut 1/3 din humus în ultimul secol. Situația s-a agravat și mai mult în anii de tranziție: în 1996, la 1 ha terenuri arabile s-au aplicat mai puțin decât în 1990 îngrășăminte organice de 8,5 ori, îngrășămintele chimice - de 11 ori.

Deși în ultimii 10 ani utilizarea îngrășămintelor chimice și a pesticidelor s-a micșorat de 12 ori, profilul solului conține cantități apreciative de metale grele, pesticide și reziduuri nocive de îngrășăminte chimice.

Degradarea solurilor este rezultanta aportului concomitent al mai multor factori: naturali, politici, instituționali și în mod deosebit manageriali.

Într-o țară ca Republica Moldova cu potențial atât de valoros de resurse funciare, problema conservării funcțiilor reproductive ale fertilității și calității ecologice ale solurilor este o prioritate națională. Realmente, starea solurilor trezește îngrijorare sub cele mai diverse aspecte.

Resursele acvatice. Republica Moldova dispune de o rețea hidrografică, ce include o parte din bazinele râurilor Nistru și Prut. Din cei 3621 afluenți ai Nistrului și Prutului 90% au o lungime mai mică de 10 km și numai 8% o lungime de peste 100 km. Majoritatea acestor afluenți în timpul verii seacă. Râurile mari – Nistrul și Prutul izvorăsc din Carpați și pentru Republica Moldova sunt râuri de tranzit. Republica Moldova are o ieșire la Dunăre în oval de confluența acestui fluviu cu râul Prut.

Pe teritoriul Republicii Moldova se află 3500 rezervoare artificiale și lacuri, inclusiv 90 cu un volum de peste 1 mil. m³ fiecare. Cele mai mari: Costești-Stânca pe Prut (735 mil. m³) și Dubăsari pe Nistru (277 mil. m³).

Scurgerea de tranzit a râului Nistru la secțiunea de ieșire de pe teritoriul Republicii Moldova are un debit anual de 10,7 km³, a râului Prut la vărsare în Dunăre – 2,9 km³.

Pe teritoriul Republicii Moldova se acumulează în mediu pe an 1,34 km³ de apă, ceea ce reprezintă 320 m³ la un locuitor. Luând în considerație și volumul apei de tranzit al râurilor Nistru și Prut, acest indice atinge 3150 m³ pe an.

Rezervele de ape subterane dulci și salmastre sunt estimate la aproximativ 3-3,2 mil. m³ în 24 ore. Din această cantitate 53% este apă potabilă. Repartizarea acestor rezerve în teritoriu nu este uniformă, cea mai mare parte fiind concentrată în valea Nistrului. Actualmente gradul de utilizare a resurselor de ape subterane nu depășește 40%, mai mic decât în alte țări. Cu toate acestea, în unele localități se atestă scăderea nivelului lor hidrostatic.

Calitatea apei râurilor Nistru și Prut, cât și a lacurilor și rezervoarelor de apă în general este satisfăcătoare pentru asigurarea vieții mediului acvatic. După proprietățile sale fizico-chimice și bacteriologice apa râului Nistru pe teritoriul Republicii Moldova este de clasa II de calitate – "apă cu poluare moderată" exceptând unele secțiuni limitate unde apa este de clasa III – "poluată". Apa râului Prut în general corespunde clasei II de calitate, la fel, cu excepția unor porțiuni unde se atestă clasa III și clasa IV de poluare. Apa râurilor mici este poluată (clasa III și IV de calitate).

Din cantitatea totală de ape subterane, doar 25% pot fi utilizate în scopuri economice, din cauza mineralizării mari a compoziției chimice naturale (conține fluor, azot amoniacal, hidrogen sulfurat și metan).

Spre deosebire de apele de adâncime, apele freatice sunt poluate mai mult sau mai puțin cu nitrați. Sursele principale de poluare sunt: complexele și fermele zootehnice, așezările rurale, de regulă, lipsite de sisteme de canalizare, gunoștile amenajate necorespunzător, utilizarea nerațională a îngrășămintelor chimice.

Consumul apei, conform datelor statisticii, în 1996 s-a estimat la 1,766 mil. m³, sau de 2 ori mai puțin decât în 1985, ceea ce corelează cu scăderea producției în economia națională. Repartizarea neuniformă a resurselor de apă, calitatea lor necorespunzătoare standardelor în unele zone și localități, secetele sezoniere și locale constituie un impact apreciabil (substanțial) de ordin economic și îndeosebi social.

În 14 din cele 56 localități cu un sistem centralizat de alimentare, apa nu corespunde standardului de stat “apă potabilă” din cauza depășirii conținutului de fluor, hidrogen sulfurat, nitrați, mineralizare etc. Peste 60% din fântânile controlate în mediul rural nu corespund standardului. Evident, managementul apei este una din problemele prioritare în cea mai apropiată perspectivă.

Pădurile Republicii Moldova nu pot fi privite ca surse forestiere de o importanță economică apreciabilă. Dimensiunile, calitatea și geografia pădurilor nu corespund plenar nici exigențelor de infrastructură ecologică. Statistica atestă o suprafață împădurită de 318 mii ha sau 9,4% din teritoriu. Inspectoratul Ecologic de stat confirmă doar 274 mii ha (8,1%). Criza de combustibil și managementul inadecvat al pădurilor conduc la tăierea lor dezorganizată, realmente la o devastare a resurselor. Situația reclamă o restructurare urgentă de profunzime a managementului silvic.

Resursele minerale. Mediul geologic stratificat este studiat la adâncimi de 3-4 km. Prospekțiunile au fost orientate predominant la explorarea și exploatarea resurselor de apă și a materialelor de construcție. Explorarea zăcămintelor de hidrocarburi a atins adâncimi relativ mici (1,5-2,5 km) descoperindu-se zăcămintele nesemnificative de petrol, gaze, cărbune brun. Lucrările au fost sistate în 1972. Și au reînceput în prezent. Explorarea unor presupuse zăcămintele de carburanți se efectuează în zona Cantemir-Vulcănești la 4-5 km adâncime, conform unei concesiuni, de către compania americană “Redeco”.

În țară sunt explorate și luate la evidență 377 zăcămintele de minereuri nemetalifere, se exploatează 122, sunt pregătite pentru valorificare 95, se află în rezervă 160. Exploatarea materialelor de construcție se efectuează într-un regim tehnologic depășit, cu pierderi mari de materie primă (30% – deșeuri nevalorificate).

Luarea în considerație a factorului ecologic în scopul asigurării dezvoltării durabile a țării în viitorul apropiat presupune următoarele:

- întărirea rolului statului în dirijarea potențialului resurselor naturale prin intermediul normelor juridice și a amplificării factorului ecologic în mecanismul economic;
- reducerea consumului de energie și implicarea resurselor naturale în procesul de producere, aplicarea sistemului certificării obligatorii a producției conform cerințelor ecologice;
- introducerea utilizării contra bani a resurselor naturale, atrase în procesul economic, cu canalizarea ulterioară a unei părți din mijloace pentru restabilirea și protecția resurselor naturale.

Moldova ar trebui să extindă participarea sa în colaborarea internațională în domeniul protecției mediului înconjurător a sub-regiunii Europei de Sud-est, realizării proiectelor ecologice comune cu România și Ucraina.

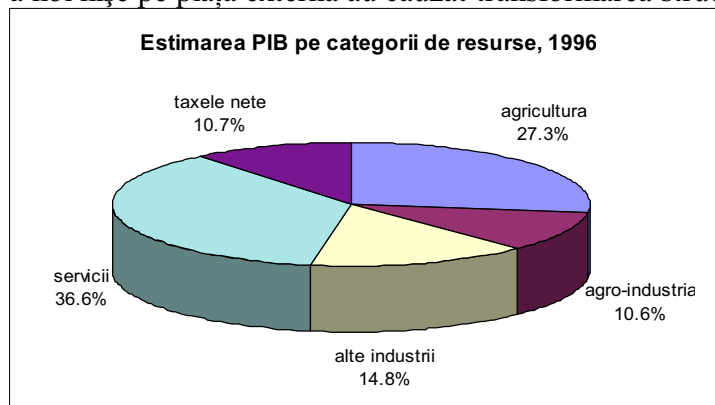
2.4 Capacitățile de producție și infrastructura

Perspectivile dezvoltării Moldovei se bazează în multe privințe pe nivelul atins al producție și al infrastructurii. Pe măsura creșterii volumului PIB și al investițiilor, economia se dezvoltă de la formele simple la cele compuse, înalt tehnologizate, ce se caracterizează printr-un volum mare de capital.

Este important a determina la ce etapă de dezvoltare economică se află Republica Moldova, care este potențialul său de producție, pentru a argumenta corect căile de ieșire din criză și de evoluție spre o economie cu eficiență înaltă. În conformitate cu clasificarea Băncii Mondiale, pe baza indicelui PIB pe cap de locuitor, Moldova aparține economiilor cu un venit mic. Indicii structurii ramurilor de producție și ai asigurării cu infrastructură în Republica Moldova corespund indicilor pentru această categorie de țări.

Economia Moldovei, ca țară mică este implicată în diviziunea internațională a muncii. Exportul producției din Moldova constituie în jur de 50% din volumul PIB. O dată cu activitatea pe piața CSI, Republica Moldova a stabilit legături comerciale cu mai mult de 80 de țări. Acestea din urmă în 1997 le-a revenit circa 40% din volumul total al schimbului de mărfuri.

Structura actuală a economiei Moldovei este derivată atât din cea existentă în perioada anterioară reformei (ca parte componentă a economiei URSS) cât și drept o urmare a transformărilor din perioada de tranziție. Condițiile naturale și climaterice unice, solul fertil și tradițiile locuitorilor au determinat specializarea țării în fabricarea produselor alimentare. Abundența forței de muncă a condiționat dezvoltarea ramurilor care necesită un volum mare de muncă – construcția de mașini și industria ușoară, industria de construcții, bazându-se pe materia primă locală. În anii '90 economia Moldovei a fost afectată de criză, una din urmările acesteia fiind pierderea parțială a piețelor tradiționale. Căutările spontane ale producătorilor din Moldova pentru a noi nișe pe piața externă au cauzat transformarea structurii ramurale a economiei.

Începând cu anul 1990, în perioada crizei, potențialul economic al Moldovei s-a redus: scăderea PIB a constituit 65%, a producției industriale – 60%, a agriculturii – 43%. Deindustrializarea impusă a țării a scos în prim-plan agricultura (după ponderea în structura PIB, gradul de utilizare a forței de muncă etc.); în acest sector lucrează 46% din populația angajată în producția

materială și se creează 27,3% din PIB. O cotă atât de înaltă a agriculturii scade rezistența generală a economiei în fața condițiilor climaterice nefavorabile.

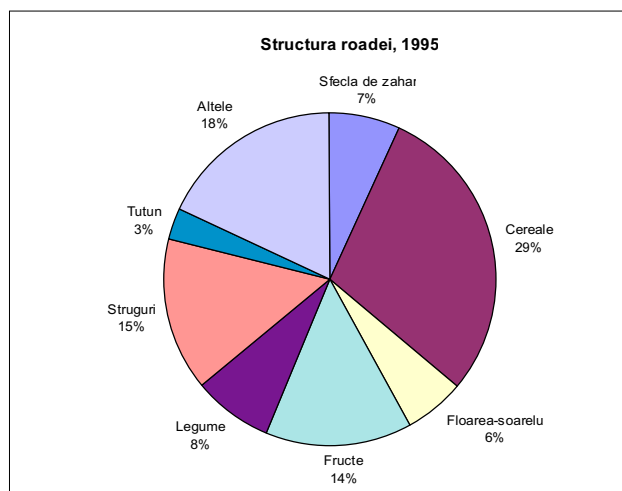
Agricultura

În structura producției fitotehnice în Moldova prevalează culturile cerealiere, fructele și strugurii (circa 60% din total).

Avantajul culturilor cerealiere constă în cheltuieli reduse de producție și cerere ridicată atât pe piața internă, cât și la export. Extinderea ulterioară a producției de cereale prezintă un scenariu de dezvoltare relativ simplu.

Este mult mai eficient de a concentra atenția asupra producției fructelor, legumelor și strugurilor, și a derivatelor acestora pentru export. În acest scop, e necesar de a îmbunătăți esențial tehnologia și marketingul întreprinderilor de prelucrare. Cultivarea sfeclii de zahăr, a legumelor și a florii-soarelui este dirijată de cererea întreprinderilor de prelucrare, iar a tutunului – de cererea pieței externe (industria locală are o capacitate de prelucrare de producție locale 8-10 mii tone anual).

Rezerve pentru îmbunătățirea structurii producției agricole există, deoarece mai mult de 50% din suprafețele arabile se folosesc pentru cultivarea grâului. O dată cu creșterea recoltei la hectar a acestei culturi suprafețele eliberate pot fi folosite pentru producerea culturilor mai eficiente.

Producția zootehnică este orientată în general spre piața internă. Reducerea acestei producții este cauzată de scăderea nivelului de trai al populației, de folosirea tehnologiilor vechi și de lichidarea întreprinderilor mari de producere a cărnii și a laptelui, care funcționau pe bază de nutreț importat. Situația este agravată și de distrugerea fondului genetic de păsări și animale de prăsilă.

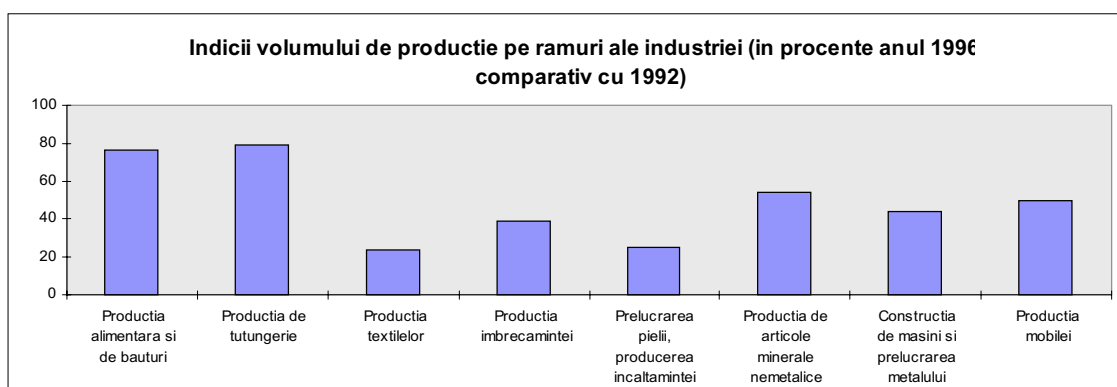
Problemele principale ale sectorului agrar:

- cea mai mare parte a tehnicii agricole s-a uzat moral și fizic;
- în ultimii 5 ani parcul de mașini și tractoare practic nu a fost reînnoit, s-au păstrat doar 70% din parcul de tractoare existent în 1992;
- costul resurselor creditare este înalt (rata dobânzii la credite a băncilor e de circa 30%), ceea ce în condițiile vitezei mici de circulație a capitalului în sectorul agrar face ca aceste resurse să fie practic inaccesibile pentru întreprinderile agricole;
- este distrusă infrastructura centralizată (furnizarea îngrășămintelor minerale, a resurselor chimice pentru protecția plantelor, a pieselor de schimb pentru tehnica agricolă, a semințelor și a combustibilului), iar cea nouă nu a fost încă creată;
- este slab dezvoltat sistemul de desfacere și de export a producției;
- nu s-a creat încă sistemul de asigurare al producției agricole.

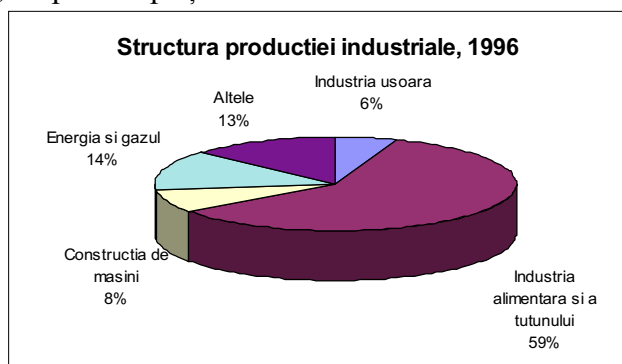
Industria

Trecerea la economia de piață, colapsul legăturilor economice, redistribuirea proprietății, pierderea pieței externe și reducerea celei interne au provocat destabilizarea întreprinderilor industriale, reducerea bruscă a volumului producției industriale.

Reducerea a fost minimă la întreprinderile care funcționează pe baza materiei prime locale (industria alimentară și a materialelor de construcție) și maximă în industria ușoară și construcția de mașini. Cauzele principale de scădere a producției sunt incertitudinea vizând drepturile de proprietate la întreprinderi, scumpirea prețului la energie și materie primă, tehnologiile depășite, produsele necompetitive și lipsa de experiență în economia de piață.

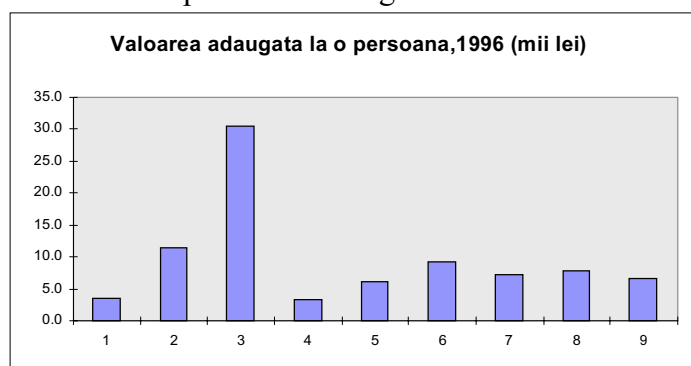
Din punct de vedere al perspectivei industria este sectorul de bază al economiei care asigură stabilitatea dezvoltării țării. În industria Moldovei prevalează cea alimentară, însă ea nu poate deveni un stabilizator al economiei, deoarece depinde direct de oscilațiile producerii în sectorul agrar. Majoritatea întreprinderilor constructoare de mașini au lucrat anterior în complexul militar-industrial al URSS și, după dezmembrarea ei, au pierdut piețele de desfacere. Dimensiunile mari ale acestor întreprinderi determină nivelul înalt al cheltuielilor de producție și incapacitatea de a reacționa rapid la cerințele variabile ale pieței. Cota industriei constructoare de mașini în volumul general al industriei producătoare s-a micșorat de la 14,8% în 1992 la 8% în 1996, supraviețuind produsele relativ simple.

Întreprinderile industriei ușoare din Moldova sunt înzestrate cu tehnică de nivel mediu, însă în ultimii ani ele au pierdut piața de desfacere a producției, iar insuficiența de mijloace circulante le fac dependente de condițiile furnizorilor de materie primă. Întreprinderile funcționează în mare parte pe baza materiei prime ce aparține clientului și prin intermediul partenerilor străini își găsesc o nișă pe piața externă. Ponderea producției industriei ușoare în volumul total al producției industriale a scăzut de la 10,6% în 1992 la 6% în 1996.

Eficiența lucrului întreprinderilor din sectorul industrial este determinată de factori diferiți și variază de la o ramură la alta. Unul dintre indicii economici de bază – crearea valorii adăugate la un lucrător în 1996 în diferite ramuri ale industriei – este prezentat în diagramă.

Legendă: 1- construcția de mașini, produsele medicale și metalurgice; 2 – ramura alimentară și producția berii; 3 – ramura tutunului; 4 – ramura textilă și de aparataj; 5 – tăbăcărie și articole din piele; 6 – poligrafia și papetăria; 7 – industria chimică; 8 – alte produse neferoase; 9 – fabricarea mobilei.

Tutunăritul este cea mai eficientă ramură industrială – peste de 30 mii lei VA la un lucrător. În următoarea categorie de eficiență se plasează industria alimentară și a berii, poligrafia și papetăria, industria chimică și a articolelor din metale neferoase, fabricarea mobilei (de la 6,6 până la 11,5 mii lei VA). Dimensiunea mică și medie a acestor întreprinderi (100-400 de oameni) le face să fie mobile și să-și schimbe operativ orientarea în conformitate cu cerințele variabile ale pieței.

Întreprinderile constructoare de mașini, de produse medicale și metalurgice, textile și constructoare de aparataj creează în mediu VA la nivel de 3,3-3,5 mii lei, ceea ce le menține în depresiune, consecința fiind falimentul.

Numărul mare al angajaților în întreprinderile acestor ramuri (în mediu 500-600 oameni, iar la unele întreprinderi până la 2-3 mii de oameni) le limitează flexibilitatea, și deci și competitivitatea în condițiile economiei de piață. În acest sector industrial întreprinderile au nevoie de restructurare urgentă, de asistență în adaptarea la economia de piață.

Situația financiar-economică la întreprinderile industriale continuă să rămână dificilă. Majoritatea întreprinderilor utilizează doar 10-30% din capacitățile de producție, o treime din întreprinderi sunt nerentabile. Totodată se constată creșterea producerii în ramurile ce utilizează materia primă locală: producerea conservelor, a vinului, a cărnii, a zahărului și a materialelor de construcție. Au apărut un șir de întreprinderi care s-au adaptat la cerințele pieței și lucrează rentabil.

În ultimii ani investițiile în sectorul industrial s-au orientat în fond spre ramura alimentară și a materialelor de construcție. Circa 10 fabrici de conserve au fost re tehnologizate îmbunătățind calitatea produselor și introducând un ambalaj nou. Reorganizarea tehnică și reutilizarea a 9 fabrici de vin și construcția unei fabrici de sticle vor asigura dezvoltarea la un nivel mai înalt a ramurii vinicole.

Transportul

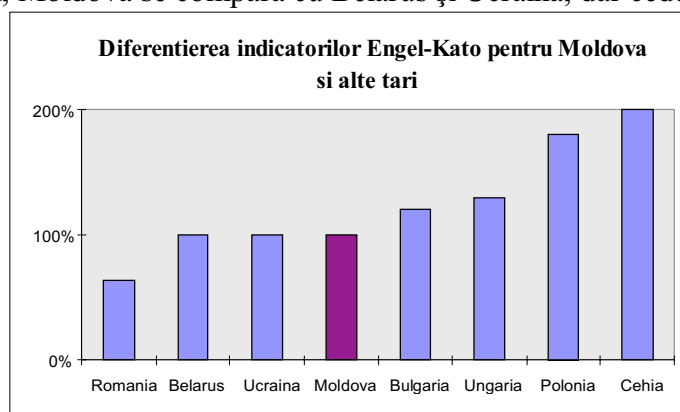
În Moldova transportul se efectuează cu mijloace auto, pe cale ferată și pe calea aerului. Transportul de mărfuri pe cale ferată constituie 88% iar cu mijloacele auto ale întreprinderilor – 11% din volumul total al circulației mărfurilor în țară. În relațiile economice externe Moldova este importator net al serviciilor de transport (circa 40 milioane dolari SUA în anul 1996 și peste 50 milioane dolari în anul 1997).

Lungimea **autostrăzilor de uz general** în Moldova este de 9,2 mii km, inclusiv 2,8 mii km de drumuri naționale și 6,4 mii km de drumuri locale. Autostrăzile de uz general construite în ultimele 4 decenii reprezintă investiția cea mai importantă de capital în ramura transportului și constituie o parte considerabilă a patrimoniului național a țării. Valoarea lor atinge suma de circa 7 miliarde lei, ceea ce, conform aprecierii experților, constituie 40-50% din valoarea fondurilor din transportul de uz general.

Circa 95% din totalul autostrăzilor au înveliș tare, din care circa 50% – pe bază de beton. Din cauza insuficienței de resurse financiare pentru deservirea și repararea drumurilor, doar o jumătate din ele asigură securitatea circulației conform parametrilor tehnici.

Conform indicelui Engel-Kato de densitate a rețelilor de drumuri cu înveliș tare în raport cu suprafața teritoriului și numărul populației, Moldova se compară cu Belarus și Ucraina, dar cedează țărilor din Europa centrală.

Rețeaua autostrăzilor de uz general se află în proprietatea statului, întreținerea și reparația drumurilor de însemnătate națională se realizează din Fondul drumurilor, iar a celor locale – din bugetele locale. Dacă primele sunt menținute într-o stare mai mult sau mai puțin satisfăcătoare (chiar dacă fondurile alocate sunt insuficiente), ultimele, din cauza insuficienței cronice de resurse financiare, se deteriorează. Moldova se află în centrul Europei, dar nu are magistrale, capabile să deservească tranzitul în creștere de la Vest la Est, din care cauză pierde o potențială sursă de venituri.

Comparativ cu anul 1991 investițiile în această ramură au scăzut de 8 ori. Pentru reabilitarea drumurilor ce duc din capitală spre Nordul țării în 1997 Ministerul Transporturilor și al gospodăriei drumurilor a primit un credit de la Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

În Moldova **parcul de camioane** numără 75 mii de unități, printre care prevalează automobilele produse în ex-URSS: MAZ, KamAZ, GAZ. Ele nu sunt economicoase și nu se includ în standardele ecologice “Euro”. S-a început perfecționarea structurii parcului, se formează în ritm accelerat parcul unităților de transport medii pentru traficul intraurban. S-a început și perfecționarea parcului de camioane de mare tonaj, inclusiv automobile DAF, MAN, Mercedes, Volvo.

Lungimea exploatațională a **căilor ferate** în Moldova este de 1302 km, inclusiv 1151 km pe teritoriul țării. Lungimea căilor cu ecartament dublu este de 221 km, adică 17%. Lungimea exploatațională a căilor de acces ale întreprinderilor și organizațiilor este de 45% din lungimea rețelei de uz comun, un indice de 1,5-2 ori inferior celui din alte țări în tranziție.

Situația economică a căilor ferate din Moldova afle în proprietatea statului este catastrofală. Sunt necesare resurse financiare în sumă de 110 milioane lei pentru reînnoirea parcului de vagoane și locomotive, care s-au uzat fizic și moral. Deplasarea garniturilor de tren devine periculoasă din cauza uzării căilor ferate. Circa 30% din traverse necesită înlocuirea urgentă, 270 km de cale ferată necesită reparații. Situația financiară grea a căilor ferate din Moldova este condiționată atât de managementul inefficient cât și de numărul mare de pasageri care beneficiază de înlesniri.

Telecomunicațiile

Astăzi în Moldova există circa 600 mii linii telefonice din care 75% la orașe, circa 4 mii telefoane publice. În 1997 numărul de posturi telefonice la 100 de locuitori a ajuns la 14,3 numere în creștere de la 13,4 numere în anul 1996. Doar 5% din stațiile telefonice au echipament digital (pentru comparație, Slovenia – 60%). Concomitent există 200 mii de cereri de instalare de telefon. În prezent Moldova are conexiuni telefonice directe cu România, Bulgaria, Grecia, Canada, Danemarca, CSI și Țările Baltice, iar cu restul lumii, prin intermediul centralelor internaționale din Copenhaga și Montreal. Tenderul, care a avut loc în 1997, pentru dreptul de a crea în țară rețeaua celular-mobilă în standardul GSM-900, a fost câștigat de consorțiul cu participarea “France Telecom”-ului. În următorii 10 ani rețeaua va împânzi circa 80% din teritoriul republicii.

“Poșta Moldovei” dispune de 37 centre poștale, 1,167 oficii poștale din care 86% se află în localități rurale. În toată țara există 4367 cutii poștale stradale. Poșta Moldovei rămâne una din întreprinderile cu cei mai numeroși angajați din țară – 6,493 care sunt pregătiți la Colegiul de comunicații din Chișinău. Conform standardelor de calitate curente scrisorile interne au un termen de livrare de 3 zile lucrătoare maxim (Z+3). Serviciile poștei rapide sunt prestate de două companii internaționale – DHL și TNT.

În sectorul informaticii actualmente activează circa 170 unități economice și subunități (centre informatice, secții, laboratoare, catedre universitare), ce utilizează 4 mii calculatoare, 200 rețele locale, 15 rețele de arie mai largă, inclusiv 4 rețele publice. Un grad mai avansat a atins informatizarea în sectorul financiar-bancar, telecomunicații, în sistemele Ministerului de Interne, Ministerul Protecției Sociale, Departamentul Vamal, Departamentul de Statistică, învățământul superior, unitățile economice prospere. Cheltuielile în sfera informatizării au alcătuit în anul 1996 circa 44 milioane lei, ceea ce constituie 0,6% din produsul intern brut. O amploare tot mai mare în Moldova ia rețeaua Internet. Deja există 5 companii care prestează servicii de conectare la Internet.

2.5 Sistemul bancar și piețele de capital și asigurări

Aspecte generale și cadrul legislativ al sectorului bancar

Situația din sistemul bancar al Moldovei a evoluat în condițiile tranziției de la sistemul administrativ de comandă spre economia de piață. Pe parcursul acestei tranziții s-au deteriorat finanțele publice și a crescut deficitul bugetar, s-a dezechilibrat comerțul exterior și a fost acumulată o datorie externă considerabilă. Un pericol mare ar fi putut reprezenta un colaps pe plan macroeconomic însoțit de o inflație galopantă, însă datorită politicii monetare dure promovate de BNM și sprijinite de FMI de la introducerea monedei naționale, Moldova a reușit să evite o asemenea criză, ceea ce, de rând cu alți factori pozitivi despre care va fi vorba mai jos, a permis sistemului bancar să evolueze pe calea stabilizării și consolidării.

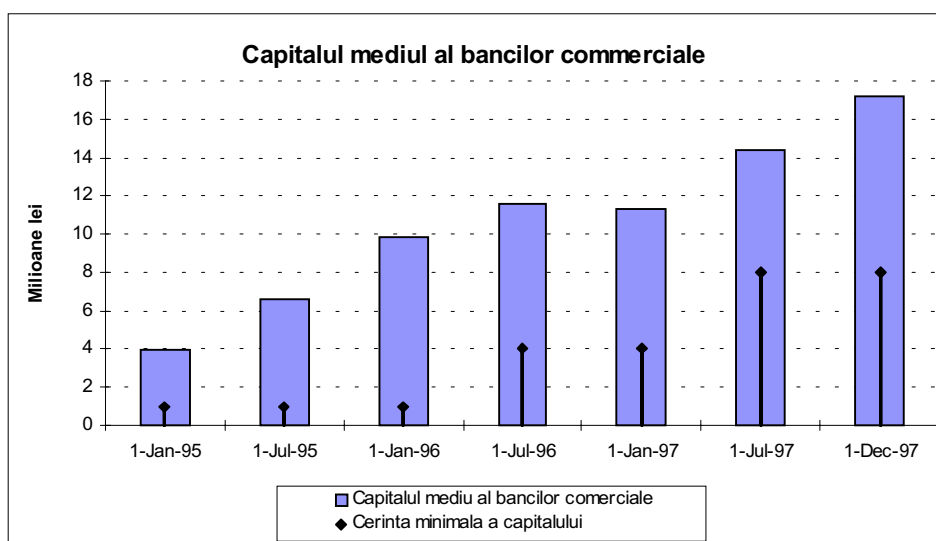
În anul 1991 Parlamentul Moldovei a aprobat legile “Cu privire la Banca Națională (de Stat) a Moldovei” și “Cu privire la bănci și activitate bancară”, care au pus baza actualului sistem bancar al țării. În iulie 1995 Parlamentul a adoptat noile legi bancare “Cu privire la Banca Națională a Moldovei” și “Legea Instituțiilor financiare”, elaborate de către BNM în conformitate cu standardele mondiale la recomandarea și cu concursul activ al experților FMI. Aceste legi includ elemente noi și moderne îndreptate spre consolidarea rolului BNM în formarea și implementarea politicii monetare și valutare și conțin suportul legal pentru un sistem bancar sigur și durabil.

Sistemul bancar al Moldovei este de 2 niveluri: pe primul se situează Banca Națională a Moldovei (BNM), care este banca centrală a statului și organul unic de emisie monetară. BNM determină politica monetară, de credit, valutară și supraveghează activitatea băncilor comerciale. Ea este responsabilă față de Parlament, exercitându-și funcțiile în mod independent de organele executive. Nivelul al doilea este reprezentat de băncile comerciale, care atrag și plasează investiții, deservind mișcările fluxurilor de resurse creditare.

Structura sectorului bancar comercial

Trebuie de accentuat, că au fost întreprinși pași importanți în vederea formării unui sistem bancar orientat spre piață. Sistemul bancar a fost decentralizat și demonopolizat. Decenii întregi statul concentra în mâinile sale fondul de creditare și ținea sub control repartizarea resurselor financiare. În final monopolul statului în operațiunile bancare a fost lichidat prin dispariția monopolurilor fostelor bănci centrale sau a celor de stat specializate.

Numărul băncilor comerciale din Moldova a crescut în perioada 1991-1997, însă relativ moderat. La sfârșitul anului 1991 operau 15 bănci comerciale, numărul cărora spre sfârșitul anului 1993 a ajuns la 22. Din acea perioadă și până în prezent această cifră a variat nesemnificativ. La finele anului 1997 din cele 22 bănci comerciale existente, 5 au fost formate în urma reorganizării fostelor bănci specializate de stat, iar 17 bănci sunt bănci nou create.

Există 3 tipuri de licențe de bază acordate de către BNM băncilor comerciale, în conformitate cu cerințele privind capitalul normativ total al băncilor. Aceste licențe permit efectuarea diferitor tipuri de operațiuni. Începând cu 1 ianuarie 1997 BNM a majorat pentru băncile nou create cerința privind capitalul normativ minim (de asemenea necesar obținerii licenței de tip A) până la 8 milioane lei moldovenești (în 1995 cerința era de 1 milion lei, iar de la 1 ianuarie 1996 ea a fost majorată până la 4 milioane lei). Luând în considerație tendințele de comasare a băncilor, cât și intrarea sucursalelor băncilor străine pe piața Moldovei, putem prognoza o majorare a capitalului normativ minimal până la echivalentul a 3 milioane dolari SUA către anul 2000 și 4 milioane dolari până în 2002-2003.

În conformitate cu “Legea Instituțiilor financiare” pentru a primi licență de tip B, o bancă are nevoie de un capital normativ total dublu față de cuantumul minim, iar pentru a primi licența de tip C – capital triplu față de cuantumul minim.

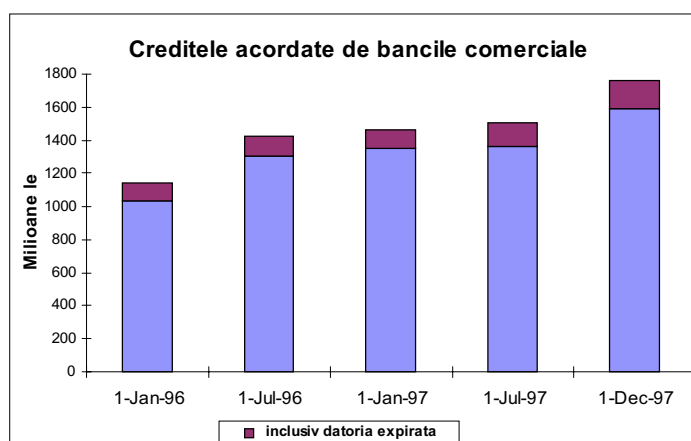
Actualmente:

- 5 bănci posedă licență de tip A, care le permite efectuarea operațiunilor bancare de bază, plus operațiuni valutare pe piața internă;
- 9 bănci posedă licență de tip B, care pe lângă operațiunile menționate în punctul precedent 7 pot efectua operațiuni bancare internaționale;
- 8 bănci posedă licență de tip C, care pe lângă operațiunile menționate în punctul precedent pot efectua toate tipurile de operațiuni bancare internaționale, inclusiv dealing în valută străină și angajarea în activități de investiții.

Indicatori generali ai activității băncilor comerciale

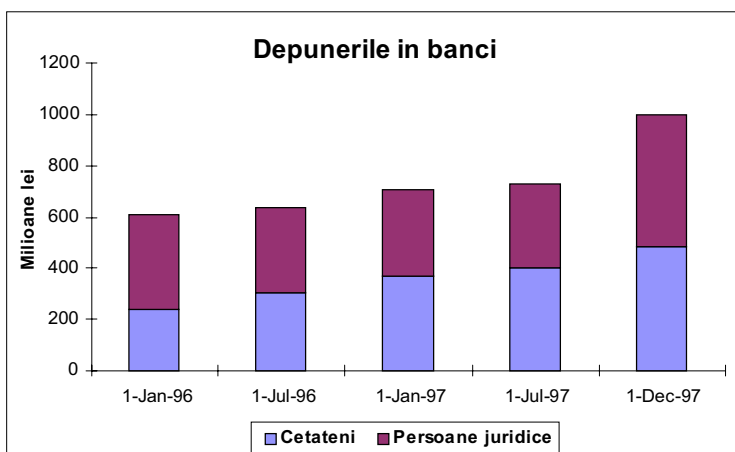
Capitalul normativ total al băncilor comerciale se află în creștere și la 1 decembrie 1997 a constituit 534,5 milioane lei, adică cu 17% mai mare comparativ cu cifra respectivă de la 1 ianuarie 1997 și este de 2 ori mai mare decât la 1 ianuarie 1996.

Suma totală a creditelor acordate de către bănci la 1 decembrie 1997 a fost de 1592 milioane lei, ceea ce este cu 17,8% mai mult față de 1 ianuarie 1997. Cota datoriilor expirate a constituit respectiv 10,6% și 8,4%.

În ultimii ani (1996-1997) a crescut încrederea populației în sistemul bancar, aceasta manifestându-se prin majorarea continuă a depunerilor persoanelor fizice în băncile comerciale. Astfel, la data de 1 ianuarie 1997 suma mijloacelor aflate pe depozite în bănci a crescut cu 56 la sută în comparație cu aceeași perioadă a anului 1996, iar la 1 decembrie curent depunerile populației s-au majorat cu 31% comparativ cu 1 ianuarie 1997.

Depunerile persoanelor juridice s-au situat la un nivel relativ constant de la mijlocul anului 1996 până la mijlocul anului 1997, înregistrând o creștere în a doua jumătate a anului curent.

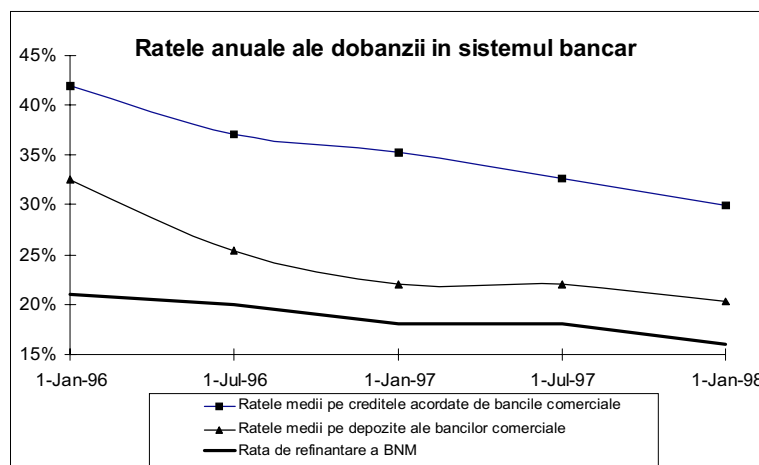
Ratele medii ale dobânzii pe sistemul bancar au înregistrat pe parcursul anului 1997 o scădere continuă:

- pe depozite – de la 22% la 20,4% anual;
- la creditele acordate – de la 35,3% la 29,9% anual.

În partea cea mai mare a anului 1997 rata de refinanțare a Băncii Naționale s-a menținut constant la nivelul de cca. 18% anual.

Modificarea ratelor de dobândă în 1996 arată, că a avut loc o lărgire a marjei dintre ratele pe depozite și pe credite. Marja medie a crescut de la 9,4% la 13,3% de la 1 ianuarie 1996 până la 1 ianuarie 1997, indicând lipsa unei concurențe reale între bănci, cât și faptul, că unele bănci au încercat să-și majoreze profiturile acordând împrumuturi cu un grad mare de risc.

Totuși pe parcursul anului 1997 marja a avut o tendință de reducere (până la 9,6% la finele anului), ceea ce a constituit un semn favorabil pentru clienții băncilor, care și așa sunt nevoiți să plătească rate *reale* destul de înalte pentru creditele luate.

Ameliorarea eficienței și prezența pe plan mondial

Performanța atinsă în eficiența și siguranța operațiunilor bancare comerciale efectuate de băncile din Moldova le-a permis să câștige încrederea băncilor străine, care le-au acordat linii de credit în valută. Băncile comerciale din Moldova au conturi corespondente deschise într-o serie de bănci bine cunoscute în lumea întreagă.

În mai 1996 sistemul bancar a trecut la decontările prin poșta electronică, prin intermediul căreia se efectuează majoritatea tranzacțiilor. Simultan cu alte avantaje operaționale importante pentru bănci și clienții lor, aceasta a permis BNM să efectueze mai eficient monitorizarea lichidității băncilor și a situației lor financiare. Douăsprezece bănci comerciale au devenit membri și s-au conectat la sistemul internațional de decontări SWIFT. Băncile își diversifică activitatea pe plan internațional – formează grupuri de dealing în valută străină pe piața internațională. Un rol foarte important în acest context revine asigurării informaționale: unsprezece bănci comerciale s-au abonat la serviciul REUTERS, inclusiv o bancă a fost conectată la REUTERS Dealing.

O serie de bănci deservește cecuri de călătorie și cartele de plastic. Unele bănci au emis cartele VISA sau altele. În luna mai 1997 Victoriabank a devenit membru al “VISA International” și prin centrul său de procesare sunt deservite astăzi toate cartelele VISA din Moldova. Totuși, deocamdată cartelele de plastic nu au căpătat o răspândire amplă. Trebuie de menționat, însă, că acestei direcții trebuie să-i fie acordată o prioritate strategică, în particular deoarece deservirea cartelelor de plastic necesită de 4-5 ori mai puține mijloace comparativ cu deservirea numerarului în circulație.

Problemele de bază ale sectorului bancar

Desigur, caracterizând situația din sistemul bancar al Moldovei trebuie de remarcat, că sunt multe problemele care rămân a fi soluționate, dacă dorim să atingem scopurile trasate. De la crearea sa sistemul bancar s-a confruntat și încă se confruntă cu o serie de probleme, printre care sunt:

- insuficiența de cadre calificate, versate în domeniile legate de operațiunile bancare moderne și efectuarea lor la standarde mondiale;
- lipsa de experiență a bancherilor autohtoni;
- înzestrarea tehnico-materială slabă;
- telecomunicațiile proaste.

Trebuie de menționat în acest context, că majoritatea băncilor depun eforturi susținute în vederea depășirii acestor momente: se practică recalificarea colaboratorilor în cadrul seminarelor locale și peste hotare, se alocă mijloacele necesare pentru achiziționarea calculatoarelor și utilajului bancar modern etc. Totuși la momentul actual cel mai mare deficit pe care îl înfruntă sistemul bancar este lipsa personalului calificat. Cele mai afectate sunt domeniile acordării creditelor și reglementării problemelor de rambursare a datoriei pe credite.

Băncile trebuie să fie orientate spre maximizarea profitului, în același timp să posede informația și tehnologia de minimizare a riscului, să cunoască cele mai convenabile sfere de injectare a capitalului.

Dacă analizăm activitatea de creditare a băncilor atunci trebuie de remarcat, că rămâne foarte importantă problema disponibilității și costului creditelor, parțial cauzată de dezvoltarea insuficientă și concurența limitată în sectorul bancar comercial, care continuă să mențină costul real al creditului la un nivel destul de înalt.

În general, ponderea mică a creditelor pe termen lung în portofoliul băncilor reprezintă o problemă tipică în cazul economiilor în tranziție. Una din funcțiile de bază ale băncilor este utilizarea eficientă a resurselor de creditare. Pe de altă parte, scopul de bază al băncilor este evident maximizarea profitului, însă în același timp băncile trebuie să fie prudente. Dat fiind riscurile mari (instabilitatea economică și imperfecțiunea mecanismelor de gaj), băncile comerciale refuză să investească în economia națională pe termen lung (ceea ce ar asigura de facto o creștere economică). Există și alt aspect: cca. 60% din depunerile în bănci sunt de scurtă durată, de aceea portofoliile de credite ale băncilor sunt și ele respectiv preponderent de scurtă durată (cca. 75%). O tendință pozitivă, însă, este creșterea continuă a cotei creditelor pe termen lung în volumul total al investițiilor creditare ale băncilor pe parcursul anului 1997.

Pe de altă parte, una din cauzele de bază a creditării insuficiente a sectorului productiv nu este doar penuria acută de resurse financiare, ci lipsa de proiecte investiționale eficiente și numărul mic de agenți economici solvabili, care ar putea utiliza creditele eficient, ce ar permite rambursarea lor în termenele stabilite, fără a aduce prejudicii băncilor. De fapt, justetea argumentului expus o confirmă existența rezervelor excesive ale băncilor comerciale: la finele anului 1997 mărimea rezervelor bancare depășea 20%, în timp ce cerința BNM pentru rezervele obligatorii este de 8%.

Un alt aspect specific situației din sistemul bancar al Moldovei rezidă însă în lipsa sucursalelor băncilor străine cu renume mondial. Acesta este un semnal îngrijorător, care se

înscrie în tendința generală remarcată în întreaga economie națională – volumul extrem de mic al investițiilor străine. Acest fapt denotă nedorința bancherilor occidentali de a-și investi capitalurile în Moldova. Și aceasta are loc în condițiile când cursul de schimb al monedei naționale este stabil, rata inflației – relativ joasă, rata de refinanțare a BNM – pozitivă în termeni reali, legislația bancară – la nivelul standardelor mondiale etc. Prin urmare, există totuși factori importanți care îi țin pe potențialii investitori departe de hotarele țării noastre, ca de exemplu faptul, că Moldova este o țară mică, cu o piață de capital mică și cu o un sector subdezvoltat al economiei reale, de aceea băncile străine nu văd oportunități semnificative de investiții de capital.

Concluzie: în ansamblu situația în sistemul bancar se menține relativ stabilă, nefiind înregistrate crize majore similare celor din România, Rusia, Letonia și alte țări europene în tranziție. Totuși din punct de vedere financiar sistemul bancar nu poate fi considerat puternic, dat fiind lipsa de resurse, și acest fapt impune comportării băncilor pe piață un accent puternic spre prudențialitate, competență și responsabilitate în luarea deciziilor. În caz contrar, băncile riscă să dea faliment, așa cum s-a întâmplat deja cu 3 bănci comerciale din Moldova. Ca și în majoritatea cazurilor de falimentare înregistrate în țările industrializate, în țările în tranziție, inclusiv în Moldova, cauza de bază a acestui fenomen rezidă în calitatea proastă a managementului băncilor, inclusiv manifestările de fraude și abuz în interese personale, soldate cu o concentrare nejustificată a riscurilor în anumite ramuri sau anumitor agenți economici, conducerea permițând creditarea clienților nesolvabili.

Piețele de capital

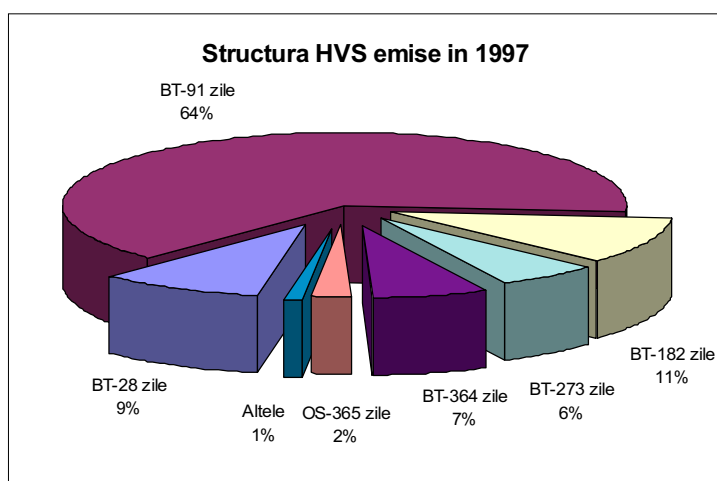
În Moldova piața hârtiilor de valoare (atât obligațiuni, cât și acțiuni) este încă în stare incipientă și este relativ mică după proporții, însă ea trebuie să joace un rol important în următoarele direcții:

- procesul de deetatzare a proprietății și privatizare;
- calea neinflaționistă de finanțare a deficitului bugetar prin emiterea hârtiilor de valoare de stat;
- dezvoltarea pieței de capital în mediu competitiv atât pentru investitorii locali, cât și străini.

Hârtiile de valoare de stat

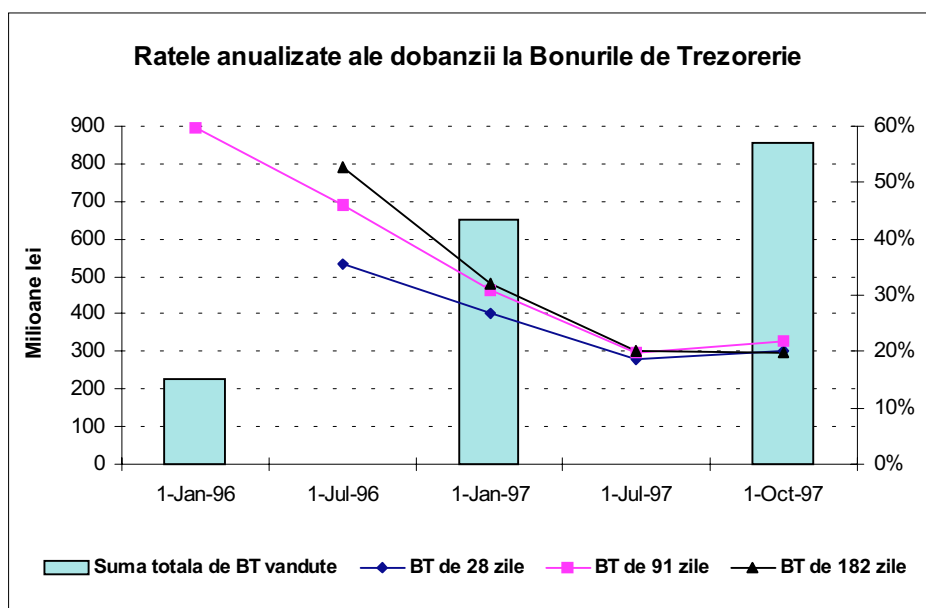
Din martie 1995 Guvernul a început să reducă practica împrumuturilor de la BNM în scopul finanțării deficitului bugetar, înlocuind-o treptat prin emiterea periodică de către Ministrul Finanțelor a hârtiilor de valoare de stat (HVS), comercializate în cadrul licitațiilor desfășurate la BNM.

Au fost lansate Bonuri de Trezorerie (BT) cu termene de stingere de 28, 91, 182, 273, 364 zile (vândute cu discount), cele mai lichide fiind cele de 28 și 91 zile. În decembrie 1997 au fost lansate obligațiuni de stat (OS) cu termenul de 2 ani (și dobânda fixată în mărime de 12%, plătită de 2 ori pe an), anterior fiind emise obligațiunile de stat de 365 zile (cu dobânda de 15%).

La finele anului 1997 cota mijloacelor parvenite din realizarea hârtiilor de valoare de stat (HVS) pentru acoperirea deficitului bugetar a alcătuit 35%. Principalii cumpărători ai Bonuri de Trezorerie au fost băncile comerciale (cca. 50%), partea rămasă realizându-se agenților ne-bancari locali și investitorilor străini (38%). În acest context trebuie de menționat, că în martie 1997 a fost instituit sistemul dealerilor primari, în calitate lor activând 17 bănci comerciale, selectate în baza criteriilor stabilite de BNM. Respectiv în anul 1997 băncile au procurat pe piața primară HVS în volum de 636 milioane lei, în structura lor crescând treptat ponderea HVS cu scadențe mai mari, ceea ce denotă creșterea încrederii față de piața HVS.

În ceea ce privește ratele dobânzii la HVS, remarcăm, că ele au avut o tendință de reducere, ca rezultat al scăderii ratei inflației.

Bursa de Valori din Moldova

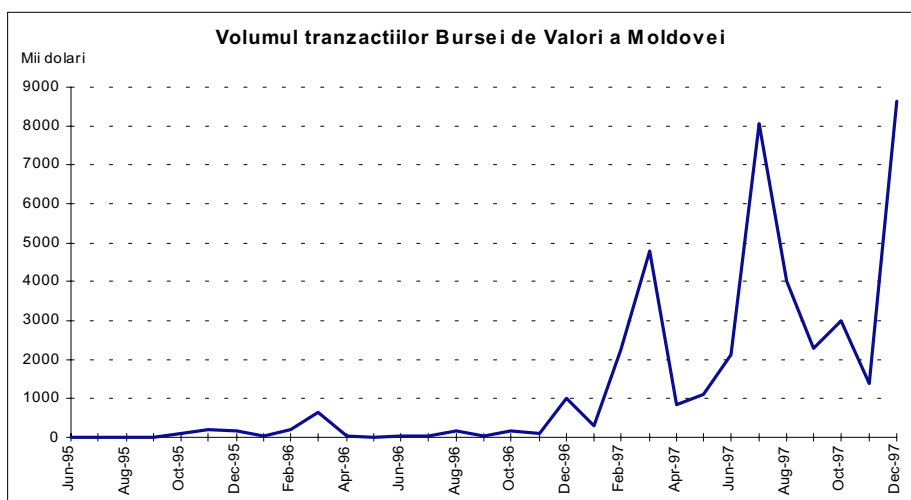
Tranzacționarea acțiunilor agenților economici are lor prin intermediul Bursei de Valori, care și-a început activitatea în iunie 1995. Operațiunile la Bursă sunt dominate de companiile de investiții. În anul 1996 au avut loc 154 ședințe ale Bursei de Valori, la care s-au tranzacționat peste 3,5 milioane acțiuni, cu o valoare totală de cca. 11,5 milioane lei, sau 2,5 milioane dolari SUA. În anul 1997 volumul tranzacțiilor a oscilat substanțial, picurile revenind lunilor iulie și decembrie când s-au tranzacționat peste 8 milioane dolari SUA. În total în 1997 volumul tranzacțiilor la Bursa a alcătuit 178,5 milioane lei, sau 38,2 milioane dolari (22,6 milioane acțiuni).

În prezent sunt 118 de companii mari (cu peste 300 de acționari) înregistrate conform legislației în vigoare la Bursă. Din ele 16 sunt cotate pe piață. Portofoliul hârtiilor de valoare ale Moldovei calculat ca capitalizarea nominală a pieței a depășit 5 miliarde de lei. Mai mult de 90 la sută din acest număr îl constituie hârtiile de valoare ale companiilor private, restul – hârtiile de valoare emise de stat sau de bănci.

Reglementarea piețelor de capital

În 1992 Guvernul a fondat Comisia de Stat pentru piețele hârtiilor de valoare cu statut de minister. Ea reglementează activitățile pe piața hârtiilor de valoare din Moldova. Comisia are autoritatea de a examina activitatea brokerilor, fondurilor de investiții, companiilor de trust și a registratorilor independenți de acțiuni.

BNM supraveghează tranzacțiile cu hârtiile de valoare ale trezoreriei (ca un instrument al politicii monetare), investițiile străine (sub aspectul controlului valutar) și tranzacțiile cu hârtii de valoare ale băncilor comerciale (în calitate sa de instituție primară de reglementare a activității băncilor).

Legea “Cu privire la hârtiile de valoare și bursele de valori”, adoptată de Parlament în luna mai 1993, reglementează emiterea și circulația hârtiilor de valoare. În conformitate cu ea, companiile care sunt în lista Bursei de Valori trebuie să dea publicității dările de seamă în fiecare trimestru. Legea de asemenea reglementează activitățile participanților profesioniști de pe piața hârtiilor de valoare și are ca scop întărirea protecției investitorilor delimitând “regulile de joc” pe piață. Activitatea fondurilor de investiții este reglementată de Regulamentul privind fondurile de investiții, adoptat de Parlament în februarie 1994.

Concluzie: este evident, că dezvoltarea piețelor de capital în economiile în tranziție se află într-o stare incipientă, ele având o lichiditate redusă din cel puțin două motive: dimensiuni restrânse și reticența investitorilor potențiali de a investi în companii cu o perspectivă neclară. O privatizare masivă și o concentrare a capitalului în mâinile proprietarilor cu drepturile de gestionare bine definite va accelera indiscutabil dezvoltarea pieței de capital și impactul ei asupra economiei naționale.

Piețele de asigurări

Un element important al economiei de piață este piața asigurărilor. În perioada de tranziție în Republica Moldova au apărut un șir de agenți economici, care activează la propriul risc.

Asigurarea riscurilor comerciale, a eventualelor prejudicii în urma calamităților naturale sau altor pierderi materiale în orice domeniu de activitate este obiectivul activității companiilor de asigurare.

Activitatea în domeniul asigurărilor are la bază Legea cu privire la asigurări, adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova în anul 1993. La finele anului 1997 în Moldova erau înregistrate peste 50 de companii de asigurări.

Viabilitatea acestei piețe ar prezenta un avantaj și pentru stat, deoarece se vor elibera mijloace bugetare, care fiecare an se alocă pentru compensarea pierderilor unor agenți economici sau persoane fizice, astfel subminând principiile economiei de piață.

Ca obiective pentru viitorul apropiat în domeniul asigurărilor pot fi evidențiate următoarele:

- perfecționarea bazei legislative privind activitatea de asigurări, care ar asigura stabilitate și competitivitate pe piața asigurărilor;
- globalizarea pieței de asigurări din Moldova cu piața internațională de asigurări;
- stabilirea unui set restrâns de asigurări obligatorii (conform practicii mondiale) și a unui șir de asigurări facultative;
- pregătirea și recalificarea cadrelor în domeniul asigurărilor.